

Кісілюк Е. М. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПСИХОЛОГІЧНОМУ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'І

Відповідно до ст. 24 Конституції України, громадянам нашої держави гарантовано рівні права незалежно від статі, тобто чоловіки і жінки мають рівні можливості реалізації своїх прав та свобод. Принцип рівних прав чоловіків і жінок закріплений і в інших нормативно-правових актах, зокрема Сімейному кодексі України, Кодексі законів про працю, Цивільному і Цивільно-процесуальному кодексам, Кодексі про адміністративні правопорушення, Кримінальному і Кримінальному процесуальному кодексам України тощо.

Попри те, що в нашій державі з 2005 р. діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», реальне становище чоловіків і жінок різне майже в усіх сферах життя. Насамперед це стосується сімейних відносин.

Обумовленість суспільних ролей чоловіка і жінки традиціями, соціальними настановами, засвоєними стереотипами поведінки спонукала соціологів сформулювати поняття «гендер», яке означає сукупність не біологічних, а соціально-культурних ознак, що визначають місце і роль людини як чоловіка або жінки в різних сферах особистого, сімейного та громадського життя. Отже, відмінність у суспільному становищі чоловіків і жінок є причиною специфічних насильницьких дій, які об'єднує поняття «гендерне насильство». Воно охоплює насильство в сім'ї, а також інші насильницькі дії, зокрема сексуальне насильство, примусову prostituciu, сексуальні домагання на роботі тощо.

Україна ратифікувала низку міжнародних договорів про права людини, зокрема: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенцію ООН проти тортур, Конвенцію ООН з ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок (CEDAW), Конвенцію ООН про права дитини, Конвенцію Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод. Усі ці договори захищають права чоловіків і жінок, лише в Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок є конкретні положення, що зобов'язують держав-

учасниць уживати заходів для захисту прав саме жінок. Цей договір є спеціалізованим і спрямований на розв'язання проблем, які постають лише перед жінками або від яких страждають переважно жінки (зокрема домашнє насильство).

Верховна Рада України 15 листопада 2001 р. ухвалила Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», чим визнала існування цього явища в суспільстві та готовність протистояти йому. Відповідно до цього Закону, насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права та свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю.

Проте досі триває робота в напрямі вдосконалення національного законодавства в цій сфері. Зокрема:

- 2008 р. було запроваджено корекційні програми для осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, виключено поняття віктимної поведінки, уточнено перелік суб'єктів державної політики у сфері запобігання насильству в сім'ї;

- 2015 р. Верховна Рада України внесла зміни до Кодексу про адміністративні правопорушення, якими виключила штрафи з переліку покарань за насильство в сім'ї;

- 25 серпня 2015 р. Президент України затвердив указом Національну стратегію у сфері прав людини.

Жертвою насильства в сім'ї є член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї. За законодавством членами сім'ї є особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання. Насильство в сім'ї вчиняють переважно чоловіки, які схильні утверджувати перевагу чоловічої статі, особливу відповідальність чоловіка за добробут сім'ї, роль годувальника. Це дає їм підстави вимагати від решти членів сім'ї особливої поваги, виконання всіх забаганок тощо.

Одним із видів насильства в сім'ї є психологічне насильство, тобто насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняють

емоційну невпевненість, нездатність захистити себе, що може завдавати або завдає шкоди психічному здоров'ю.

Психологічне насильство в сім'ї може порушувати такі права, як право на рівність у гідності та правах, право на повагу гідності, таємницю листування, телефонних розмов, кореспонденції, право на свободу думки і слова тощо. Воно може мати форму словесних образ, погрози вбивством; погрози завдання каліцтва, травм, побиття; приниження; переслідування; залякування; пошкодження, псування або приховування особистих речей, предметів, прикрас тощо. Як наслідок це може спричинити емоційну невпевненість, нездатність захистити себе, шкоду психічному здоров'ю.

Насильство в сім'ї або погроза його застосування тягне за собою, за відсутності складу правопорушення, застосування заходів тільки запобігання насильства в сім'ї. У випадках, коли має місце склад правопорушення, одночасно із заходами попередження насильства в сім'ї застосовують заходи юридичної відповідальності (адміністративної, цивільної, кримінальної) за вчинення насильства в сім'ї.

Психологічне насильство, на відміну від інших видів насильства в сім'ї, тягне за собою кримінальну відповідальність зрідка. Як окремий, самостійний вид злочину психологічне насильство в сім'ї полягає в учиненні погрози вбивства (ст. 129 Кримінального кодексу України) та погрози знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим суспільно небезпечним способом (ст. 195 цього Кодексу). Зазначені дії тягнуть за собою кримінальну відповідальність лише за умови наявності реальних підстав побоюватися реалізації цих погроз.

Психологічним насильством у сім'ї слід вважати також розголошення одним із членів сім'ї таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) (ст. 168 зазначеного Кодексу), використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150¹), утягнення неповнолітніх дітей у злочинну діяльність (ст. 304), жорстоке поводження з тваринами (ст. 299).

Психологічне насильство в низці випадків є способом учинення інших видів насильства в сім'ї (наприклад, погроза застосування фізичного насильства може бути способом учинення незаконного позбавлення волі, згвалтування, розбою, вимагання, примушування до заняття проституцією тощо).

У випадках, коли насильство в сім'ї пов'язане з порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, такі дії розглядають як хуліганство, вони тягнуть за собою відповідальність за ст. 296 Кримінального кодексу України. Під час учинення так званого побутового хуліганства можуть застосовувати фізичне насильство щодо інших членів сім'ї (завдання побоїв, тілесних ушкоджень), сексуальне насильство (наприклад, груба непристойність, публічне оголення), економічне насильство (знищення або пошкодження майна, виселення із житла) або психологічне насильство (погрози застосувати насильство, стрілянина в повітря тощо).

Таким чином, кримінальна відповідальність за вчинення насильства в сім'ї передбачена в разі вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого психологічного насильства, яке, на відміну від інших видів насильства в сім'ї, хоча й тягне за собою кримінальну відповідальність лише зрідка, проте часто є способом учинення інших видів насильства в сім'ї.

Колб І. О. – кандидат юридичних наук, прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, прокуратури Київської області

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ДО ЗАСУДЖЕНИХ, ПОЗБАВЛЕНИХ ВОЛІ, В УКРАЇНІ

Загальноєвропейські цінності, пріоритетними серед яких є верховенство права та дотримання прав і основоположних свобод людини та громадянина (ключовим з яких є право на особисту безпеку), Україна проголосила як необхідні засади для суспільного розвитку. Зазначені об'єкти правової охорони, включаючи безпечні умови життєдіяльності особи в умовах її ізоляції від суспільства, мають визначати природу та характер